

Relevansstrukturens kommunikationslogiske rolle

Simon Borchmann
Aarhus Universitet

Inden for kommunikationslogikken har man formuleret et lille antal retningslinjer for at lave Generelle Konversationelle Implikaturer (herefter GKI). Det er retningslinjer der ved brugen af et bestemt udtryk tillader at lave en bestemt inferens, f.eks.:

- 1) For nogle har det spillet en stor rolle at komme af med den mellemøstlige regions værste diktator. (Kaae & Nissen: *Vejen til Irak*)
GKI (*nogle*): ikke for alle har det spillet en stor rolle

Ifølge Levinson er disse retningslinjer defaultregler, dvs. de anvendes med mindre der er indikationer på at det er en særlig kontekst (Levinson 2000). Denne antagelse om GKI'ernes defaultstatus er siden gjort til genstand for diskussion. Artiklen er et kognitionspsykologisk funderet og funktionel lingvistisk bidrag til denne diskussion.

Udgangspunktet for bidraget er et af Levinsons egne eksempler hvor den GKI der angiveligt har defaultstatus, er irrelevant. En lille korpusundersøgelse viser at dette ofte forekommer i sprogbrugen. Således synes Levinsons antagelse om statussen ikke at være plausibel fra et kognitionspsykologisk synspunkt. En anden mulighed er imidlertid at de sproglige betingelser for GKI'er er underbeskrevet. Det er denne mulighed der forfølges i artiklen. Med udgangspunkt i den antagelse at ytringens relevansstruktur influerer på om en inferens skal laves, opstilles to hypoteser om relationen mellem relevansstruktur og GKI'er: en stærk og en svag. Den stærke falsificeres af observationer i korpus; den svage gør ikke.

1. Generelle Konversationelle Implikaturers status

Grice skelner tre typer af implikaturer der falder i to hovedgrupper: konventionelle der omfatter de Konventionelle Implikaturer (herefter KI), og konversationelle der omfatter Generelle Konversationelle Implikaturer (GKI) og Partikulære Konversationelle Implikaturer (herefter PKI).

Konventionelle	Konversationelle	
Konventionelle <i>Selv kørellys er nu standard</i> KI: der er grunde til at tro kørellys ikke var standard	Generelle <i>De har jo haft ret på nogle områder</i> GKI: ikke på alle områder har de haft ret	Partikulære <i>Din mor arbejder her ikke</i> PKI: vask op efter dig

Ifølge Grice adskiller de to grupper sig fra hinanden ved følgende to egenskaber. De konventionelle er ikke annullerbare og kan afmonteres uden at ændre på ytringens sandhedsbetingelser; de konversationelle er annullerbare og kan ikke afmonteres uden at ændre på ytringens sandhedsbetingelser:

Konventionelle	Konversationelle
ikke annullerbare: <i>*Selv kørellys er nu standard, men det kan ikke komme som en overraskelse</i> kan afmonteres: <i>Kørellys er nu standard</i>	annullerbare: <i>De har jo haft ret på nogle områder; ja, faktisk har de haft ret på alle områder.</i> <i>Din mor arbejder her ikke, men dermed ikke sagt at du skal vaske op efter dig.</i> kan ikke afmonteres ⁰

De generelle og de partikulære adskiller sig fra hinanden på to områder. Mens de partikulære er afhængige af hvilken kontekst

⁰ Dette kan naturligt nok ikke godtgøres, men kun eksemplificeres. F.eks. vil man afmontere GKI'en med ytringen *De har jo haft ret på alle områder*, og PKI'en med *Din mor arbejder her*, men dermed er ytringernes sandhedsbetingelser også ændret.

ytringen optræder i¹, er de generelle så nært knyttet til et sprogligt udtryk at de normalt (dvs. i fraværet af særlige omstændigheder) skal laves når udtrykket bruges (Grice 2001 (1975):216). Og mens de partikulære typisk foranlediges af brud med maksimer (*flouting*) eller maksimesammenstød, forudsætter de generelle at maksimerne er overholdt.

Mens PKI'er uden videre kan regnes til det mente og dermed til pragmatikken, er den kombination af egenskaber GKI'erne besidder, lidt af et problem for en sprogvidenskab der forsøger at opretholde en arbejdsdeling mellem semantik og pragmatik. At de på den ene side kan modsiges uden at afsenderen gør sig skyldig i selvmodsigelse, men at de på den anden side er så nært knyttet til et udtryk at de normalt skal laves når udtrykket bruges, placerer dem så at sige i et ingenmandsland mellem det sagte og det mente. Man har således også set bestræbelser på at bortreducere dette mellemlag, bl.a. ved at omdefinere det sagte så det omfatter GKI'er (Sperber og Wilson 1986, Recanati 1989, Carston 2002), eller ved at afvise skellet mellem GKI'er og PKI'er med henvisning til GKI'ers kontekstafhængighed (Geurts 2010).

Levinson insisterer imidlertid på at der er et sådant mellemlag; han kalder det *ytringstypemening* (*utterance-type-meaning*) (Levinson 1995). Redegørelsen for dette lag tager udgangspunkt i den egenskab ved GKI'er at de er maksimebaserede. Ud fra maksimerne formulerer han et lille antal retningslinjer for at lave inferenser. Disse kalder han *heuristikker* som mere specifikt dækker over 'antagelser der kan bruges til at berige det kodede indhold på forudsigelige måder' (1995:96). I denne sammenhæng vil jeg begrænse mig til den første heuristik da det dels er den mest diskuteret, dels er den der er relevant for det problematiske eksempel.

Den første heuristik kaldes *Q1-heuristikken* efter Grices første kvantitetsmaksime, og den lyder i al sin enkelhed: Det der ikke siges, er ikke tilfældet. Q1-heuristikken beskrives som metasproglig og negativ: metasproglig i og med at den er baseret på hvad der kunne være blevet sagt, men ikke blev det; negativ i og med at

¹ Her ser jeg bort fra semikonventionaliserede tolkninger af bestemte sproghandlinger, f.eks. tolkningen "ræk mig venligst saltet", af sproghandlingen *Kan du nå saltet?*

det der implikeres, er et negerende udsagn. Som metasproglig tolkningsprocedure relaterer heuristikken det aktuelle sproglige valg til alternativer inden for en lille mængde af kontrasterende udtryk ordnet på en logisk skala. Af sådanne skalære udtryk kan bl.a. angives følgende: kvantifikatorer: <alle, flest, mange, nogle>, talord: <n+1, n>, modaladverbier: <nødvendigvis, sandsynligvis, muligvis> og gradsadjektiver: <gloende, varm>. På disse skalaer kan man udpege et ordnet par hvor det ene udtryk er stærkere end det andet i den forstand at det logisk set indeholder det svagere, men forpligter afsenderen på mere end det svagere med hensyn til ytringens sandhedsbetingelser, f.eks.: <alle, nogle>. I sin egenskab af at være negativ tillader heuristikken at udelukke ikke bare det alternative, stærkere valg, men også de forhold i virkeligheden der ville være udtrykt med dette valg, f.eks.:

- 2) Men da det i månederne efter krigen viste sig, at nogle af udtalelserne om Saddam Husseins våben ikke bare beroede på fejltagelser, men var bevidste manipulationer, voksede problemerne i nogle af de krigsførende lande til egentlige politiske skandaler. (Kaae & Nissen: *Vejen til Irak*)
GKI: ikke i alle de krigsførende lande voksede problemerne til egentlige politiske skandaler

Den tolkningsmæssige fremgangsmåde kan rekonstrueres som følgende ræsonnement:

- P1: Hvis S er tilfældet, vil afsenderen i henhold til den første kvantitetsmaksime vælge det stærkeste udtryk A på den logiske skala L.
P2: Afsender har ikke valgt A på den logiske skala L.
K: S er ikke tilfældet.

Ræsonnementet er en abduktion for så vidt som P2 er udgangspunktet, og K er en forklaring på P2. Men det kan altså rekonstrueres som en gyldig deduktion, og den viser at ræsonnementets holdbarhed beror på at afsender vælger det stærkere udtryk hvis det er muligt. Når afsenderen ikke vælger det stærkere udtryk, implikerer det i henhold til Levinsons redegørelse *ceteris paribus* at han vurderer at S ikke er tilfældet (Levinson 2000:79)

Som forbeholdet *ceteris paribus* angiver, kan der forekomme undtagelser fra P1, dvs. tilfælde hvor afsenderen bruger det svagere

uden at (kunne) vurdere om S er tilfældet eller ej. Ifølge Levinson må sådanne kontekster imidlertid regnes for særlige. Således anses P1 for at være en generel regel. Det betyder ganske vist at heuristikkerne under alle omstændigheder må anses for at være abduktive; men ifølge Levinson laves disse abduktioner per *default* hvormed der forstås i alle tilfælde med mindre der i konteksten eller ytringens indhold er eksplicite indikationer på at de ikke skal anvendes (Levinson 1995:96).

2. Problematisering af Levinsons antagelse om GKI'er defaultstatus

Levinsons defaultantagelse er blevet problematiseret fra flere sider, bl.a. relevanteoretisk (Sperber & Wilson 1986, Carston 2002), minimalistisk (Borg 2009), "maksimalistisk" (Recanati 1989) og griceansk (Geurts 2010). Mit problematisering har ikke en sådan teoretisk oprindelse, men tager udgangspunkt i den basale intuition at GKI'en i flere af de eksempler der diskuteres, ikke forekommer at være relevant. Sådanne eksempler findes ikke kun hos Levinson, men også hos hans kritikere (f.eks. Borg 2009). Det er som om pragmatikken her har distanceret sig fra sprogbrugen, og anvendelsen af konstruerede eksempler er da også udbredt.

Min præteoretiske problematisering kan imidlertid funderes på kognitionspsykologiske antagelser. I henhold til kognitionspsykologien er kapaciteten af det hukommelsessystem der varetager sprogforståelsen, begrænset. Da det endvidere er kapacitetskrævende at lave inferenser, kan sprogbrugere kun lave et meget begrænset antal online. Hvilken type inferenser der laves, under hvilke omstændigheder og på hvilket grundlag, er der uenighed om (Keenan et al 1990); men der er bred enighed om at der laves dem der er nødvendige for forståelsen. Inden for disse rammer kan man endvidere antage at inferenser laves selektivt ud fra tekstuelle omstændigheder (Sanford 1990, Sanford & Garrod 1994), og denne antagelse er understøttet af eksperimentel evidens (Schnitz 1985, Whitney et al, 1992, Klin et al 1999).

Hvis man antager at implikaturer er intenderede inferenser, og at forståelsen af en ytring er betinget af at modtageren laver det inferensielle modsvar til implikaturen, må implikaturer principielt være underkastet de samme selektionskriterier som inferenser. Dvs. at

implikaturer skal være nødvendige for den intenderede tolkning. Det er det overordnede relevanskriterium.

Ifølge Horn er det en kategorifejltagelse at forbinde implikaturer med sætninger eller tilhørere/læsere (Horn 2004). Men her kan det anføres at Grice selv fremhæver som en betingelse for Konversationelle Implikaturer at de skal være nødvendige for at det taleren siger, kan anses for at være i overensstemmelse med samarbejdsprincippet (Grice, 2001 (1975):209). Og det er lidet samarbejdende at intendere inferenser der er irrelevante for den intenderede tolkning (eller ligefrem modarbejder den). I de seneste år har man da også i større og større udstrækning accepteret at pragmatiske teorier om mening og forståelse skal være psykologisk plausible, herunder kunne forklare eksperimentel evidens (se f.eks. Emma Borg 2009, Geurts 2010). Denne tendens har endog udmøntet sig i et forskningsprogram, nemlig *eksperimentel pragmatik* (Noveck & Sperber 2006).

Under alle omstændigheder antages det i artiklen at en GKI – for så vidt den skal laves – skal være relevant for den intenderede tolkning, dvs. det der svarer til PKI'en.

Min skepsis med hensyn til defaultantagelsen blev vakt ved mødet med et af Levinsons egne eksempler, nemlig følgende (det oprindelige er angivet til højre):

A: Hvad er klokken?	What time is it?
B: Nogle af gæsterne er allerede ved at gå	Some of the guests are already leaving
GKI: ikke alle gæsterne er allerede ved at gå	Not all of the guests are already leaving
PKI: det må være sent	It must be late

Problemet er at GKI'en ikke forekommer at være relevant for den intenderede tolkning "det må være sent". Det fremgår af det forhold at man kan anvende det alternative, stærkere udtryk uden konsekvenser for PKI'en:

A: Hvad er klokken?
B': Alle gæsterne er ved at gå
PKI': det må være sent

Det er selvfølgelig en mulighed at A og B nærer en aversion mod ure og har opfundet et lille sprogspejl hvor klokken bestemmes ud fra antallet af gæster der er gået. Men med mindre vi opfinder sådanne særlige kontekster, må GKI'en anses for irrelevant. Den variabel der kan fastlægges enten med værdien *nogle* eller med værdien *alle*, er med andre ord det hjul i maskinen der kan dreje uden at noget andet bevæger sig. Det vil således være dårlig økonomi at allokere hukommelseskapacitet til at drage implikaturen, og derfor må det fra et kognitionspsykologisk synspunkt anses for implausibelt at den drages.

Faktisk er GKI'en ikke bare irrelevant; den er endog i modstrid med den intenderede PKI. Det viser brugen af de kodede varianter af GKI'en:

- B'': Ikke alle gæsterne er ved at gå
- PKI'': Det er *ikke så* sent
- B'': Kun nogle af gæsterne er ved at gå
- PKI'': Det er *ikke så* sent

De giver anledning til en tolkning der er i direkte modstrid med den intenderede PKI.

Derforuden er GKI'en i uoverensstemmelse med en anden tolkningsindikation i ytringen, nemlig refleksionsadverbiet 'allerede' der i henhold til Grices redegørelse må give anledning til KI'en "gæsterne går tidligere end forventet i forhold til en norm B antager". Hvis man indsætter de kodede varianter af GKI'en, er resultatet således pragmatisk ugyldige ytringer:

- B''': #Ikke alle gæsterne er allerede ved at gå
- B''': #Kun nogle af gæsterne er allerede ved at gå
- B''': #NOGLE af gæsterne er allerede ved at gå

De kodede varianter af GKI'en fremtvinger en metakommunikativ tolkning af ytringen hvor B ikke er forpligtet på betingelserne for brugen af refleksionsadverbiet, men udelukkende gengiver det som et ekko. Adverbiet *allerede* stiller krav til retningen på skalaen; det fordrer en kontekst hvor der peges op af skalaen: "ikke ingen", mens

GKI'en peger ned: "ikke alle". Derved ligner adverbiet *Polarity Items* (Israel 2004) som *endda* og *slet*. Det vil altså ikke alene være dårlig processeringsøkonomi at drage GKI'en; en sprogbruger der drager den i situationen, må ganske simpelt anses for dysfunktionel.

På denne baggrund forekommer antagelsen om at GKI'en har defaultstatus i det konkrete eksempel, ikke plausibel. Nu er der tale om et enkelt, konstrueret eksempel. Hvis defaultantagelsen skal problematiseres som en generel antagelse, må det ske på grundlag af observationer af den faktiske sprogbrug og et større eksempelmateriale. Det har givet mig anledning til at lave en lille korpusundersøgelse.

3. En lille korpusundersøgelse af brugen af *nogle*

Udgangspunktet for undersøgelsen er de første 200 forekomster der dukkede op i en søgning på udtrykket *nogle* på Korpusdk. Først har jeg frasorteret forekomster hvor *nogle* grammatisk set ikke kan erstattes med *alle*. Det gælder en række kollokationer, f.eks.: 'nogle få', 'endnu nogle', 'nogle stykker', samt brugen som ubestemt artikel, f.eks.: 'F.eks. skrive nogle digte, som ikke behøver at rime' og 'Det var især nogle stjerneformede, diamanthesatte brocher, der trak beløbet op'. Herefter resterer 70 forekomster. Dernæst har jeg frasorteret forekomster hvor skribenten forekommer usikker med hensyn til at skelne mellem *nogle* og *nogen* og *nogle* og *andre*, og hvor meningen er uklar. Efter denne frasortering resterer der 62 forekomster. Det er så disse 62 der har dannet grundlag for at afgøre om det ofte var tilfældet at GKI'en var irrelevant.

I vurderingen af GKI'ens relevans har jeg anvendt følgende betingelser, kriterier og restriktioner.

Betingelsen for at inferensen 'ikke alle' kan være relevant ved brugen af *nogle*:

- Brugen opdeler en kendt (situationelt eller generisk), velafgrænset mængde i to: en del af mængden (mere end en) og den resterende mængde.

Kriteriet for at inferensen 'ikke alle' er relevant:

- Den alternative mængde (resten) spiller en rolle i tolkningen således at den fordres inddraget.

Relevansstrukturens kommunikationslogiske rolle

Restriktioner:

- GKI'en må ikke være i modstrid med tolkningsindikatorer i ytringen.
- Det stærkere alternativ må ikke være kontrafaktisk.

Med hensyn relevanskriteriet er der i hvert fald fire måder hvorpå den alternative mængde kan spille en rolle i tolkningen: a) som kontrast, f.eks.: 'Nogle bliver måske nervøse af den slags, men jeg følte, at jeg blev båret frem af publikums utrolige medleven.', b) som komplement, f.eks.: 'Racens farver varierer utroligt, nogle er brun-hvide, andre tigerstribede og andre igen sort-hvide.', c) som forbehold, f.eks.: 'Nogle forskere mener, at geparder kan være bragt til Afrika af mennesker, der brugte dem som supplement til jagthundene.', og d) som ubestemt supplement, f.eks.: 'Det er nogle af de initiativer, vi bør støtte, hvis vi skal have ledige ud af passiv forsøgelse.'

Ud fra dette kriterium vurderer jeg at GKI'en "ikke alle" er relevant i 36 forekomster ud af de 62. For de resterende forekomsters vedkommende gælder det at GKI'en ikke er relevant i henhold til betingelsen, kriteriet og/eller restriktionerne. For det første er der en række forekomster hvor brugen af *nogle* ikke opdeler en kendt, velafgrænset mængde, f.eks.:

- 3) Jeg lukker overtrykket ud ved at optræde. Ellers ved jeg ikke, hvor det ville havne. Men manisk, det er jeg ikke, selv om nogle tror det.
- 4) Det er ikke pengene, jeg er interesseret i, men i at fuldføre mit arbejde og overholde de aftaler, jeg har gjort med nogle af operaverdenens førende kunstnere.

For det andet er der en række forekomster hvor den alternative mængde ikke spiller en rolle for tolkningen, f.eks.:

- 5) Stor var hans forbavselse – og forargelse, da han på stolerækkerne opdagede nogle af dem, der derhjemme prædikede den rette, missionske tro.
- 6) Han er blevet præsenteret sammen med vore største på FIAC-messerne i Paris, men han er også blevet gemt bag om ikke "liguster-hæk-kene", så dog de hække, der omhegner nogle af vore store samleres haver.

Det er forekomster hvor der peges op af skalaen, dvs. hvor det der er afgørende for tolkningen, er at der er nogen (ikke ingen). De er kendetegnet ved at man kan indsætte *alle* uden konsekvenser for den intenderede tolkning. At GKI'en er irrelevant, kan endvidere være understøttet af sproglige valg der markerer at det udsagn *nogle* indgår i som kvantifikator, er en mindre vigtig tilføjelse, f.eks. parentetisk ledsætning eller adverbier som 'i øvrigt' og 'desuden', f.eks.:

7) Bryan Brown, som nogle vil huske fra DR-succesen "Fem Sorte Høns", har hovedrollen i "The Shiralee", en miniserie om en mand, der rejser Australien rundt.

8) Men for at få råd til at tage over at besøge ham i USA, begik han syv bankrøverier og et røveriforsøg på godt ét år. Han tog til USA, hvor han endelig fandt sin far. Han besøgte desuden nogle af sine halvsøskende i USA. Treschow benyttede samme fremgangsmåde ved alle røverierne.

For det tredje er der en række forekomster hvor inferensen er i uoverensstemmelse med andre tolkningsindikationer. Disse forekomster omfatter bl.a. de tidligere nævnte Polarity Items, f.eks.:

9) Jeg har endda hørt nogle af vore vælgere sige, at de vil stemme på et andet parti, hvis der ikke er en kvinde at stemme på.

10) Tænk at sidde deroppe og få hjertestop eller en blodprop og ikke ane, hvor hurtigt hjælpen kan nå frem. Kommunen kan ikke rydde alle de små veje, ja, nogle veje kan slet ikke bære en sneplov.

Polarity Items kræver et miljø hvor de kan være tilstrækkeligt stærke (Israel 2004:716). 'Endda' peger op af skalaen og fasciliterer den tolkning at det er problematisk hvis der ikke er kvinder blandt de opstillede i afsenderens parti. Den er således uforenelig med den bevægelse ned af skalaen GKI'en "ikke alle" repræsenterer. 'Slet' peger ned af skalaen, men fasciliterer her den tolkning at det er et problem at bo steder hvor ambulancer ikke kan komme frem om vinteren. Og GKI'en er kontraproduktiv i forhold til denne tolkning; den indebærer nemlig at ambulancer faktisk vil kunne komme frem flere steder. Det karakteristiske ved disse tilfælde er at *nogle* ikke kan erstattes af den kodede variant af GKI'en uden at fremtvinge en metakommunikativ

tolkning. Endvidere kan man bemærke at disse tolkningsmæssige retningsgivere lægger restriktioner på trykfordelingen. Således fordrer 'endda' i 9 at trykket lægges på 'parti', mens 'slet' i 10 fordrer at trykket lægges på 'bære' hvormed der samtidig blokeres for det tryk på 'nogle' der netop kunne have aktiveret den alternative mængde.

Endelig er der et antal forekomster hvor det stærkere alternativ er kontrafaktisk, f.eks.:

11) Det giver et fingerpeg om den udvikling, som førte til, at nogle dinosaurer fik fjer og vinger.

12) Nogle politiske kommentatorer kaldte Thatchers seneste udfald mod EF for en "røst fra graven" i og med, at hun nu i over et halvt år har været væk fra magten i Downing Street.

Hvis modtageren kender betydningen af udtrykket *dinosaur*, er GKI'en triviel i forståelsen af 11. I forståelsen af 12 kan man ikke forestille sig at alle politiske kommentatorer ville bruge netop den karakteristisk, og derfor er GKI'en også her triviel.

Disse resultater problematiserer antagelsen om at GKI'er har defaultstatus. Man kunne ganske vist indvende at tolkningsindikationerne netop er eksplicite indikationer på særlige kontekster. Men ud fra Levinsons eget eksempel at dømme regnes disse kontekster altså ikke for særlige. Og selv hvis vi anså Levinsons eksempel som en fejl, vil der stadig restere de øvrige tilfælde der ikke opfylder betingelsen eller kriteriet, ligesom særlige kontekster synes at være relativt hyppigt forekommende. Konklusionen er derfor at Levinsons antagelse om GKI'ers defaultstatus er problematisk. Som eksemplerne ovenfor peger i retningen af, kan en forklaring på problemet imidlertid være at de sproglige betingelser for GKI'er ikke er tilstrækkeligt beskrevet. I det følgende opstilles og afprøves en hypotese om disse betingelser.

4. En hypotese om de sproglige betingelser for Generelle Konversationsnelle Implikaturer

Udgangspunktet for hypotesen er at sætningens relevansstruktur² indgår som betingelse for at en GKI skal drages. Man kan her anføre

² Termen relevansstruktur bruges her bredt således at den dækker samtlige de tre fokustyper kontrastfokus, identifikationsfokus og nyfokus (Borchmann 2005&2009 (I Borchmann 2005 bruger jeg den lidt hensigtsmæssige term *konstruktionsfokus* om nyfokus)).

at relevansstrukturen ikke er kodet i dansk, og at betingelsen således ikke – som angivet ovenfor – er sproglig. Der er ikke desto mindre intersubjektivt gyldige grammatiske regler for *fokusdomæner* (Heltoft 2003, efter Nølle 1994), dvs. felter hvor den relevansstrukturelle konstituent fokus realiseres. Således er fokus med systematiske undtagelser realiseret i slutfeltet i en umarkeret sætning, og kløvninger og eksistentielle *der*-sætninger er prototypiske eksempler på konstruktioner der indskrænker fokusdomænet (Heltoft 2003:52). Derudover er visse udtryk og funktioner fokusindikatorer; det gælder ubestemt form (Togeby 1993), verber med høj specificationsgrad og funktionerne prædikativ, mådesadverbial og gradsadverbial (Borchmann 2007). Endelig er visse funktioner og felter *nonfokus* (Heltoft 2003:54), nemlig subjektet og fundamentet i en umarkeret sætning. Derforuden er bestemt form en kontraindikation på (ny-) fokus (Borchmann 2007). I den forstand *er* relevansstrukturen en sproglig betingelse.

Grundlaget for hypotesen er de psykolingvistiske og kognitionspsykologiske antagelser at man ved sproglige midler kan bringe informationer i psykologisk fokus (Sanford 1990), og at det psykologiske fokus spiller en afgørende rolle i tekstforståelsen som en inferensbaseret proces (Garrod 1995, Klin et al 1999, Whitney et al 1992, se Rickheit & Habel 1995 for et overblik). Der er paralleller til disse antagelser inden for den funktionelt orienterede lingvistisk. Inden for det funktionelle sætningsperspektiv, FSP, har man beskrevet informationsstrukturelle statusser ud fra deres *kommunikative dynamik*, dvs. i hvilken grad et sprogligt element bidrager til udviklingen af kommunikationen (Firbas 1964 & 1974). I disse beskrivelser er statussen *Rheme proper* kendetegnet ved at bidrage mest til udviklingen, og denne status er så godt som sammenfaldende med den relevansstrukturelle konstituent fokus. Det dynamiske aspekt har endvidere været anvendt i beskrivelsen af teksters organisering, og her beskrives den organiseringsform der er kendetegnet ved at fokus (*Rheme proper*) bliver genoptaget som emne (*Theme*) i den efterfølgende sætning, som den mest elementære (Danes 1974). Disse beskrivelser indebærer at man – i det mindste analytisk og strategisk – kan udkaste forventninger om fortsættelsen på grundlag af relevansstrukturen. I

Togebys pragmatiske tekstteori samt hans funktionelle sproglære beskrives netop en sådan relevansstrukturelt baseret heuristik (1993 & 2003). Her er retningslinjen at fokuset indikerer hvilken type forlæns inferens der skal laves.

Den afgørende egenskab ved relevansstrukturen i sprogforståelsen som inferensbaseret proces er at den relevante inferens er relateret til den variabel der fastlægges med den relevansstrukturelle konstituent fokus, således at hvis du ændrer på fokusværdien, ændrer du også på den relevante inferens (Borchmann 2009), f.eks.(fokus er markeret med fed):

13) Den 22 årige betjent er **hårdt** såret af skuddet i Købmagergade.

Inferens: der er risiko for at han dør

14) Den 22 årige betjent er **lettere** såret af skuddet i Købmagergade.

Inferens: han kommer sig hurtigt

Relevansstrukturens funktion i den inferensbaserede proces kan således beskrives som den at udskille den variabel der spiller en særlig rolle for den intenderede inferens, og fastlægge den med en værdi (Borchmann 2009).

For så vidt som Konversationelle Implikaturer kan anses for intenderede inferenser, skulle fokusindikatorer altså kunne bidrage til at GKI'er foranlediges (se også Geurts 2010). Denne formodning er bekræftet af et eksperiment med disjunktion som genstand. Her foranledigede en (kontrast)fokusering af *or (eller)* et højere antal eksklusive tolkninger, dvs. 'ikke både og' (Chevallier et al. 2008).

En mulig forklaring på de undtagelser der optræder i korpusset, kunne så være at det GKI-relaterede udtryk ikke er fokuseret, og at dette er en betingelse for at GKI'en skal drages. Den sidste del af forklaringen kan formuleres som en hypotese: Betingelsen for at GKI'en skal drages, er at det GKI-relaterede udtryk er fokuseret, dvs. enten realiseret i fokusdomænet, indikeret ved fokusindikatorer eller markeret som fokus (ved kontrastmarkering, udkløvning, eksistential der-sætning eller operatorer). Dette er den stærkest tænkelige hypotese om relationen mellem relevansstruktur og GKI'er. Denne hypotese kan falsificeres ved observation på samme måde som defaultantagelsen blev problematiseret.

Man kan på forhånd have en vis skepsis over for den stærke hypotese i og med at *nogle* ofte indgår i subjektet der i henhold til beskrivelserne ovenfor er antifokus og fordrer særlige konstruktioner eller prosodiske markeringer for at kunne tildeles fokus. Men det tager hypotesen altså også højde for ved at angive de særlige midler. Skepsissen bekræftes ikke desto mindre af observationer i det lille korpus. Således er der forekomster hvor GKI'en er relevant for tolkningen uden at det GKI-relaterede udtryk er fokuseret, f.eks.:

15) Storebæltsforbindelsen har selv beregnet, at de vil få et rentetab alene på jernbaneforbindelsen på 45 mill. kr. om måneden – for hver måneds forsinkelse. Nogle af udgifterne vil kunne dækkes ind af **bøder fra entreprenørerne**. Men MT Group kan maksimalt betale bøder på 190 mill. kr., mens en forsinkelse på f.eks. ti måneder, vil koste A\S Storebæltsforbindelsen 450 mill. kr.

Endvidere er der forekomster hvor GKI'en er irrelevant for tolkningen selv om det GKI-relaterede udtryk realiseres i fokusdomænet, f.eks.:

16) Men for at få råd til at tage over at besøge ham i USA, begik han syv bankrøverier og et røveriforsøg på godt ét år. Han tog til USA, hvor han endelig fandt sin far. Han besøgte desuden nogle af sine halvsøskende i USA. Treschow benyttede samme fremgangsmåde ved alle røverierne.

Disse observationer indikerer at den stærke hypotese ikke holder. Der er i øvrigt også eksperimentel evidens med engelsk der viser at placeringen af det GKI-relaterede udtryk *some* i objektsposition frem for subjektposition ikke bidrager til at GKI'en laves, men tværtimod hæmmer den:

- 1A) Some of the consultants had a meeting with the director.
- 1B) Only some of the consultants had a meeting with the director.
- 2A) The director had a meeting with some of the consultants.
- 2B) The director had a meeting with only some of the consultants.
- 3) The rest did not manage to attend.

Læsetidsforsøg med dette materiale viste at der er samme læsetid på 3 når den kommer efter 1A, og når den kommer efter 1B, mens læsetiden

på 3 er signifikant længere når den kommer efter 2A, end når den kommer efter 2B (Breheny et al 2006).

5. En alternativ, svagere hypotese

Hvis man ud fra relevansstrukturen både vil forklare den intuitive forskel på GKI'er og PKI'er, og det relativt store antal forekomster hvor GKI'en ikke er relevant, må relationen mellem relevansstruktur og GKI'er altså være en anden og svagere.

Mens der ikke er en direkte relation mellem relevansstruktur og GKI'er, er der til gengæld en klar relation mellem relevansstruktur og PKI'er. Således vil PKI'en – som den relevante inferens – være relateret til den variabel der udskilles med relevansstrukturen. Det kan anskueliggøres med Levinsons eksempel. I henhold til de relevansstrukturelle beskrivelser præsenteret ovenfor er det 'på vej hjem' der realiserer fokus. Dvs. at det er den variabel der fastlægges med værdien 'på vej hjem', der spiller en rolle for hvilken PKI der skal laves:

A: Hvad er klokken?

B: Nogle af gæsterne er allerede på vej hjem → det er sent
på vej til bords → det er spisetid
ankommet → det er omkring den tid festen begynder

Denne antagelse er der ingen undtagelser fra i det lille korpus.

Et bud på en svagere relation kunne så være følgende: Hvis vi antager at relevansstrukturen er bestemmende for PKI'en, og samtidig antager at GKI'en skal have en funktion i forhold til PKI'en, vil relevansstrukturen indirekte lægge restriktioner på om GKI'en skal drages ved brugen af et GKI-relateret udtryk. Denne hypotese har forklaringsværdi for samtlige de korpusforekomster hvor GKI'en ikke er relevant.

Afsluttende kommentar

Mens hypotesen kan forklare de korpusforekomster hvor GKI'en ikke er relevant, kan supplerende, korpuseksterne observationer imidlertid problematisere hypotesen. Det er ytringer med bredt fokus, f.eks.:

‘Nogle børn har første skoledag flere gange’, og ytringer med flere foci, f.eks.: ‘Man kan narre nogle mennesker hele tiden’. Problemet er at den relevansstrukturelle beskrivelse som hypotesen er funderet på, forudsætter at ytringen kun har ét fokus, og at dette skal være så snævert som muligt. Ud fra to eksempler at dømme, kan brugen af kvantifikatoren imidlertid i sig selv etablere et fokus – i eller ved siden af det relevansstrukturelle fokus. Her må den svage hypotese om relevansstrukturens rolle for GKI'er forsvares med at ytringer med bredt fokus og ytringer med flere foci er særtilfælde.

Et mere alvorligt problem er at fokuset sprogligt set er underbestemt og må fastlægges i konteksten ud fra relevanskriterier. For dermed synes der at være en fare for en cirkelslutning: Fokuset indikerer hvilken inferens der er relevant, men fokuset fastlægges samtidig ud fra hvilken inferens der er relevant. Her kan man ikke alene forsvare hypotesen med at der er intersubjektivt gyldige grammatiske regler for fokusdomæner; for fokusdomæner kan omfatte flere elementer med hver deres inferensielle potentiale. For at kunne hævde relevansstrukturens forklaringsværdi for GKI'er relevans i en given kontekst er der med andre ord behov for en systematisk beskrivelse af de faktorer der indvirker på fastlæggelsen af fokus.

Litteratur

- Borchmann, Simon (2005) *Funktionel tekstteori og fiktivt fortællende tekster med refleksiv funktion*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- (2007) Fokus i dansk skriftsproglig sprogbrug. *II. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. U.D. Berthelsen & P. Widell (red.). Århus: Aarhus Universitet.
- Borg, Emma (2009) On Three Theories of Implicature: Default Theory, Relevance Theory and Minimalism. *International Review of Pragmatics* 1:63-83.
- Breheny, R., N. Katsos and J. Williams (2006) Are generalised scalar implicatures generated by default? An on-line investigation into the role of context in generating pragmatic inferences. *Cognition* 100:434-463.
- Carston, Robyn (2002) *Thought and Utterances*. Blackwell Publishing.

- Chevallier, C., I. A. Noveck, T. Nazir, L. Bott, V. Lanzetti and D. Sperber (2008) Making disjunctions exclusive. *The quarterly journal of experimental psychology* 61:1741-1760.
- Danes, Frantisek (1974) Functional sentence perspective and the organisation of text. *Papers on Functional Sentence Perspective*. F. Danes (ed.). Prag: Academia, Publishing House of the Czechoslovak Academy of Sciences.
- Firbas, Jan (1964) On defining theme in functional sentence analysis. *Travaux Linguistiques de Prague*. Prag: Académie tchécoslovaque des Sciences.
- (1974) Some aspects of the Czechoslovak approach to problems of functional sentence perspective. *Papers on Functional Sentence Perspective*. F. Danes (ed.). Prag: Academia, Publishing House of the Czechoslovak Academy of Sciences.
- Geurts, Bart (2010) *Quantity implicatures*. Cambridge: Cambridge University Press
- Grice, Paul (2001 (1975)) Logic and Conversation. *Can you reach the salt?* Carol Henriksen (ed.). Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag
- Heltoft, Lars (2003) Iconic and categorial focus systems in Scandinavian. *Structures of Focus and Grammatical Relations*. J. Hetland & V. Molnár (eds.). Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Horn, Laurence R. (2004) Implicature. *The Handbook of Pragmatics*. Laurence R. Horn & Gregory Ward (eds.). Malden M.A.: Blackwell Publishing.
- Israel, Michael (2004) The Pragmatics of Polarity. *The Handbook of Pragmatics*. Laurence R. Horn & Gregory Ward (eds.). Malden M.A.: Blackwell Publishing.
- Keenan, J.M., G.R. Potts, J.M. Golding & T.M. Jennings (1990) Which elaborative inferences are drawn during reading? A question of methodologies. *Comprehension processes in reading*. D.A. Balota, G.B. Flores d'Arcais & K. Rayner (eds.). Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Klin, Celia M., Alexandria E. Guzmán & William H. Levine (1999) Prevalence and Persistence of Predictive Inferences. *Journal of Memory and Language* 40:593-604.
- Levinson, Stephen C. (1995) Three levels of meaning. *Grammar and Meaning: Essays in honour of Sir John Lyons*. F. Palmer (ed.) Cambridge: Cambridge University Press.
- (2000) *Presumptive Meanings*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Noveck, Ira & Dan Sperber (2006) *Experimental pragmatics*. Palgrave Macmillan.

Simon Borchmann

- Nølke, Henning (1994) *Linguistique modulaire: de la forme au sens*. Louvain: Éditions Peeters.
- Recanati, Francois (1989) The Pragmatics of What is Said. *Mind & Language*. Vol. 4. No. 4
- Rickeit, Gert & Christopher Habel (1995) Introduction. *Focus and Coherence in Discourse Processing*. G. Rickeit & C. Habel (eds.). Berlin: Walter de Gruyter.
- Sanford, Anthony J. (1990) On the nature of text-driven inference. D. A. Balota, G. B. Flores d'Arcais & K. Rayner (eds.). *Comprehension processes in reading*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Earlbaum.
- Sanford, Anthony & Simon Garrod (1995) Selective Processing in Text Understanding. *Handbook of Psycholinguistics*. Morton Ann Gernsbacher (ed.). Academic Press.
- Schnotz, Wolfgang (1985) Selectivity in Drawing Inferences. *Focus and Coherence in Discourse Processing*. G. Rickeit & C. Habel (eds.). Berlin: Walter de Gruyter.
- Sperber, Dan & Deidre Wilson (1986) *Relevance. Communication and Cognition*. Cambridge: Blackwell.
- Togeby, Ole (1993) *PRAXT – pragmatisk tekstteori*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- (2003) *Fungerer denne sætning?* København: Gads Forlag.
- Whitney, P., B.G. Ritchie & R.S. Crane (1992) The effect of foregrounding on readers use of predictive inferences. *Memory and Cognition* 20:424-432.